

الأخلاق

6 ویژگی نظام اخلاقی اسلام؛ از بصیرت و دانایی تا دوری از خرافه گرایی

نظام اخلاقی بر اساس تعادل بین دنیا و آخرت بنا نهاده شده و اگر توصیه به پرستش و نیایش و ذکر معبود، یا التزام به ارزش های اخلاقی نظیر راستگویی، عدالت مداری، امانت داری ...

خبرگزاری مهر- نظام اخلاقی بر اساس تعادل بین دنیا و آخرت بنا نهاده شده و اگر توصیه به پرستش و نیایش و ذکر معبود، یا التزام به ارزش های اخلاقی نظیر راستگویی، عدالت مداری، امانت داری و غیره می کند همه بر اساس عقل است و هیچگاه افراد به خرافه گرایی، عواطف و احساسات زودگذر، تحجر، خشک سری و جمود دعوت نمی کند. در میان مکاتب ارزشی و اخلاقی موجود در جهان، مکتب اسلام، آئینی است که از سوی خداوند متعال، نظام های گوناگونی برای ساماندهی امور بشر در نظر گرفته است، یکی از این نظام ها، پارادایم اخلاقی اسلام است که هم موثر و کارا است و هم امتیازات و ویژگی های خاص خود را دارد که برخی از آنها قابل ذکر است.

- علم و آگاهی

یکی از ویژگی های بارز نظام اخلاقی اسلام، انجام دادن کارها با علم و آگاهی است. انسان با اخلاص باید بکوشد و به هر مقدار که توان دارد از کارهایی که انجام می دهد علم و آگاهی پیدا کند؛ زیرا عمل بدون علم چه بسا مفاسدی در پی داشته باشد. سرانجام بی بصیرتی و ناآگاهی از عمل، خروج از صراط حق است.

امام صادق (ع) می فرمایند: عمل کننده ناآگاه و غیر بصیر، همچون رونده ای است که به بیراهه می روند و سرعت رفتن او هم جز دوری از مسیر، نتیجه دیگری ندارد. (2)

کارهای تقلیدی و کورکورانه، کردارهای آدمیان را بی معنا و غیر جذاب می سازد و روح و روان انسان از آن لذت نمی برد و در این باره به فرمایش امام اول شیعیان حضرت علی (ع) "پرهیزگار غیر بصیر، همچون چهارپای آسیاب است که دور خود می چرخد و هرگز از آن دور نمی شود". بنابراین، یکی از امتیازات نظام اخلاقی اسلام، عمل توأم با بصیرت و آگاهی است.

- اخلاص

دین اسلام، رفتار نیک و پسندیده را با " اخلاص " می شناسد و کار خالصانه آن را اخلاقی قلمداد می کند؛ در واقع اخلاص روح عبودیت و بندگی است و اساسا عملی در نزد خداوند متعال پذیرفته است که از روی اخلاص باشد. رسول گرامی اسلام (ص) می فرمایند: اعمال خویش را برای خدا خالص کنید؛ زیرا خداوند نمی پذیرد مگر آنچه بر او خالص شده باشد. (1)

اخلاص، شرط اصلی همه رفتارهای بیرونی و درونی هر انسان است. واقعیت این است که نظام اخلاقی اسلام، با سوق دادن انسان ها به سوی اخلاص آنها را به سوی کامیابی واقعی می کشاند تا بتوانند دنیا و آخرت خویش را آزاد گردانند.

- تعادل بین دنیا و آخرت

برخی از کسانی که با تعالیم عرفانی و اخلاقی آشنا می شوند، نوعی از رهبانیت و کنار کشیدن از دنیا و مواهب و نعمت هایش در آنها به وجود می آید، به طوری که از خانه و زن و فرزند جدا می شوند و به برنامه ریزی معیشتی و اقتصادی فکر نمی کنند. این طرز تفکر در همان صدر اسلام در برخی از مسلمانان بروز کرد و فکر می کردند برای رسیدن به مقامات معنوی باید از فعالیت اقتصادی و اجتماعی کناره گیری کنند اما پیامبر خدا (ص) وقتی این استنباط غلط آنان را دید به شدت به مبارزه برخاست و با این اندیشه انحرافی مبارزه کرد. یکی از ویژگی های اخلاقی اسلام این است که بین دنیا و آخرت انسان مومن تعادل برقرار می کند.

- سرعت و سبقت در اعمال نیک

یکی از ویژگی های نظام اخلاقی این است که توصیه می کند در امور نیک و پسندیده باید "سرعت" به خرج داد؛ زیرا تاخیر و مسامحه در کارهای خیر در بسیاری از مواقع اصل عمل را ضایع می سازد. از صفات انسانی مومن و پرهیزکار این است که باید کارهای خوب را در موقع خود و با سنجیدگی و سرعت انجام دهد.

نکته قابل توجه در این باره آن است که "سرعت" با "عجله و شتاب" تفاوت می کند؛ سرعت به معنای عدم اتلاف وقت توأم با سنجیدگی است، اما عجله یعنی نسنجیدگی و عدم تسلط بر کار، سرعت کار پسندیده ای است اما عجله در متون دینی و در نزد خردمندان، امری ناپسند است. سرعت امور را به موقع سامان می دهد اما عجله کارها را ناقص و گاه ضایع می سازد.

- نیت پاک

در کلیه اعمال اعم از قلبی و بدنی به ویژه عبادات اصالت با نیت است؛ نیت تا آن درجه موثر است که چنانچه عملی غیر عبادی و مباح با صبغه الهی و قصد غربت انجام شود عنوان عبادت به خود می گیرد و دارای اجر و ثواب می شود. در نظام اخلاقی اسلام، نیت پاک و خالص، جایگاه ویژه ای دارد. در اسلام، عملی قابل قبول است که افزون بر حسن فعلی، دارای حسن فاعلی هم باشد. عمل هرچند که به ظاهر صالح باشد، بدون حسن فاعل، قشر بی مغز و کالبد بی جان است.

- عقلانی بودن

دین اسلام در همه جنبه های آن بر پایه عقل است. خدا که محور همه تعالیم اسلامی اعم از اخلاقی، فرهنگی، کلامی، فقهی و سیاسی است از راه اندیشه و استدلال های عقلی، اثبات و پرستش می شود. قرآن کریم مردم را به سوی عقلانیت و بهره برداری از احکام عقلی سوق داده اند.

انسان وقتی که یکی از اولیای راستین خدا را که به آداب و اخلاق اسلامی آراسته شده می بیند در همه کردارهای فردی و اجتماعی او عقلانیت را مشاهده می کند. بر این اساس نظام اخلاقی اسلام هم این گونه است که با عقل و واقعیت های آن سر و کار دارد. در این نظام اخلاقی اگر توصیه به پرستش و نیایش و ذکر معبود، یا التزام به ارزش های اخلاقی نظیر راستگویی، عدالت مداری، امانت داری و ... همه بر اساس عقل است. در نظام اخلاقی اسلام، هیچ گاه افراد به خرافه گرایی، عواطف و احساسات زودگذر، تحجر، خشک سری و جمود دعوت نمی شوند.

1- کنز العمال، ج 3، حدیث 5257

2- کافی، ج 10، ص 43